

Lélek

tenyeremben lelkem kismadár
senki nem figyel rá
csak szuszog és kúszik
halni kész
már kihűlt piciny szürke teste
lehel ki évezredes kínjait

teremtés

partokat mosnak könnyeim
óceánokban alakít örvényeket
nem lesz könnyebb.
súlyommal ellentétesen növekszik a teher,
amit cipelek
és ami napról napra egyre nehezebb.
mikor rogyok össze alatta?
életem háza jaj, mikor dől rám?
én eddig mindig maradtam,
de most mennem kéne talán
bújni el, rejtőzni, sírgödröt ásni

talán akkor könnyű lenne
és nem omolna rám a padlás
telis-tele emlékekkel
miket kidobni az ember nem mer
de soha nem néz bele a dobozba.
fájdalom telepszik vállaimra
könnyeim elerednek, és kívánom
szakadjon ki belőlem a szomorúság
hagyjon el, magamra
el kell eresztenem a nyomort
még ha én teremtettem is
a hetedik napon.

zuhanás, repülés

tört már szívem,
suhogtak szárnyaim,
s forgott köröttem világ,
magánuniverzum.
voltam álom, ábránd, teher,
folyt vérem, könnyem, nyálam
ajkam nyílt szótlán s hullt testem hangtalan földre.
vágta szívemet bánat, ragadott torkon a Végtelen
mi maradt hát még istenem

Horváth Mónika

Reformátorok nyomában. Fejezetek a magyarországi reformáció századából

(Szerkesztette: Balogh Judit – Dienes Dénes – Szabadi István)

Az Európán végigsöprő vallásos megújulás, azaz a reformáció 500. évfordulóján megjelenő ismeretterjesztő kötet nagy igényességgel mutatja be Magyarországon a reformáció elterjedését. A jelentősebb városokhoz kötve igyekszik kiemelni a lutheri-, majd a kálvini irányzathoz kapcsolódó fontosabb eseményeket. A kötet címe szerint a reformáció egy-egy kiemelkedő alakjának nyomában járva ismereti Európának ezt az érdekes és ma is meghatározó korszakát.

Az olvasó egy, a szerzők által mind külső formájában, mind tartalmában igényesen összeállított könyvet tarthat a kezében, ami alkalmas arra, hogy felkeltse az érdeklődést az érdekes téma iránt elsősorban a középiskolai diákok, egyetemi hallgatók körében.

A szerzők közül Dienes Dénes a reformáció Mohács előtti politikai hátterének bemutatásakor fontosnak tartja hangsúlyozni, hogy a reformációra úgy kell tekinteni, mint egy, a korban megjelenő szellemi és lelki ébredési folyamatra, mely a társadalom vallásos megújulását segíti elő.

A könyv olvasója megismerkedhet a korszak Magyarországnak történelmi hátterével, melyet mélységesen áthatott a töröktől való félelem légköre. Kitérőt tesz II. Lajos király németes udvarába, az országban uralkodó közhangulatra, vagyis a nemesi ellenzék körében erőteljesen megjelenő idegen- (azaz német) gyűlölet érzésére. A szerző hangsúlyozza, hogy a magyar lakosság emiatt is általános felháborodással fordult el az evangélikus tanoktól. Beszámol arról, hogy a magyar lakosság értetlenül állt Luther Márton azon véleménye előtt, miszerint éppen az őket megrémítő török veszélyben kellene látniuk a kulcsot Európa szellemi megújulásához. Ezzel magyarázatot ad a fejezet arra is, hogy a magyarok szemében Luther miért lehetett csupán egy „német”, aki ahelyett, hogy megoldást találna a veszély elhárítására, számukra jelentéktelen kérdésekkel pl. a pápa szóbeli ostorozásával foglalkozott. Többször is kiemeli Mária királynő szerepét, aki maga is szimpatizált Lutherrel és követőivel, ám ezt még saját testvére, Ferdinánd sem vette jó néven.

Dienes Dénes kísérletet tesz a reformáció terjedésének bemutatására, hangsúlyozva azt a gondolatot, hogy a szellemi megújulás rendkívüli gyorsasággal terjedt a német ajkú lakosság körében. Ezt követően ismerteti a reformáció és az egyházi

személyek (felső- és alsópapság, szerzetesség), a községek és az egyének közötti kapcsolatot. Véleménye szerint a kutató egyáltalán nincs könnyű helyzetben, amennyiben a reformáció befogadásának nyomait keresi.

Szabadi István mutatja be Némethi Ferenc és társai (Méliusz Juhász Péter, Szegedi Kis István), valamint Stöckel Lénárd szerepét a reformáció térhódításában. Ebben, a Stöckel Lénárd munkásságát bemutató fejezetben esik szó a hitvitákról, a vallási békét biztosító Confessio Pentapolitanáról, illetve a más-más irányzatokat támogató pártfogókról (pl. Petrovics Péterről a lutheri irányzatnál).

A könyv egy külön fejezetet szentel a 16. századi tiszántúli protestáns superintendenciáknak, bemutatva az első ilyen egyházkerület létrejöttét (1551) és működését, kitérve ezek sajátos vonásaira. Többek között arra, hogy ezeknek a protestáns superintendenciáknak a kialakulása akkor indult meg, amikor a meglévő lelkészi ordináció végzésére önálló tisztséget létesítettek, vagy a lelkészi fraternitások vezetői közül bíztak meg valakit ilyen feladatokkal. Ebből a szempontból emeli ki Dévai Bíró Mátyást, aki 1544-ben elsőként ordinált, azaz iktatott hivatalába protestáns lelkészt. A tanulmány foglalkozik az 1552-es tordai országgyűléssel és az 1556-os kolozsvári országgyűléssel is, kiemelve az erdélyi fejedelem hatalmát az egyházközségek felett.

A megújulást Sárospatak városában Dienes Dénes mutatja be, aki felhívja a figyelmet Perényi Péternek, a „Felvidék reformátorának” a szerepére. Ezzel a témával kapcsolatban azt a kérdést veti fel, hogy amennyiben a reformációt egy folyamatosan terjedő folyamatként tekintjük, és kezdetét nem feltétlenül kötjük időponthoz, érvényes-e ez az állítás Sárospatakra is? Vagyis Perényi „világosságának” kezdetét lehet-e egy konkrét időponttól számítani? Perényi Péter koronaőr, erdélyi vajda életútjának részletes bemutatására is sor kerül, melyben a szerző kiemeli a kulturális életben végzett mecénási szerepét is.

A sárospataki megújulás ismertetését követően kerül középpontba Miskolc szerepe, (az ezt bemutató tanulmányhoz a szerző, Balogh Judit egy nagyon hasznos térképet is mellékel), melyre közelsége miatt is hathatott a pataki reformáció, igaz, jókora késéssel. A késésnek az oka Miskolc mezővárosi jellege lehetett. Miskolc egyébként lelkesen adott teret olyan prédikátorok működésének, mint Dévai Bíró Mátyás.

Érdeklődésre tarthat számot az a fejezet is, amely a kálvini örökséggel foglalkozik: részletes bemutatásra kerül a német Genf, azaz Heidelberg, mely lassan átvette a stafétabotot Wittenberg egyetemétől. Ezen keretek között kerülnek bemutatásra Szenczi Molnár Albert zsoldár- és prózai fordításai. A szerző részletesen ír a Magyarországon megjelenő puritanizmusról, melynek követői azonban nem vették figyelembe, hogy a rendi társadalom még nem volt kész ezeknek a tanoknak a befogadására.

Szabadi István a kálvini ellenállási jognak és annak magyar értelmezését követően mutatta be a magyar reformáció egyik jelentős alakjának, Kálmáncsehi Sánta Mártonnak az életútját. Habár levelezése nem maradt fent, ám énekeskönyve, azaz graduálja ismeretes, melyet, illetve a kor kedvelt műfaját, az egyházi énekeket ismerteti a szerző.

A *keleti magyar királyság* című alfejezetben képet kaphat az olvasó a wittenbergi egyetemről mint protestáns központról. Kálmáncsehi 1551-ben érkezett Debrecen városába. Debrecen több szempontból is a középpontba került a könyvben, léte össze van kötve a reformációval, melynek okát a szerző a város- és egyházközség vezetésének személyi azonosságával magyarázza. A fejezetben megemlékezik a szintén Debrecenhez köthető „Magyar Lutherről”, Dévai Bíró Mátyásról.

A könyv egy Balogh Judit által írt fejezettel zárul, mely bemutatja az erdélyi fejedelemszuszonyok (Károlyi Zsuzsanna, Lorántffy Zsuzsanna és Bornemissza Anna) jellemét (vallási hovatartozását), szerepüket a házasságukban, a politikában vagy éppen a kulturális életben. A kötet külön értéke az a CD, amelyet a Kaláka együttes állított össze református énekekből, s ami ízelőt ad a több száz éves zenei hagyományból, a közös éneklés örömeiből is. Mindezt egybevetve elmondható, hogy a könyv egy általános ismertetésen kívül igazán érdekes történelmi tényekkel, információkkal és illusztrációkkal mutatja be a hazánkban megjelenő vallásos és szellemi megújulás, a reformáció korát.

(Hernád Kiadó, Sárospatak, 2017)

Pozsgai Györgyi

Gondolatok selyemköntöse

Ahmed Amran: Az utolsó ebéd; A lélek gőze

„Vajon a léleknek milyen irányai vannak,
és ott miben mérik a távolságot?”

(Ahmed Amran: A lélek gőze)

Különös színnel gazdagítja irodalmunkat Ahmed Amran jemeni író. Egyetemi tanulmányok céljából került Magyarországra. A diploma megszerzése után itt maradt nálunk, és mivel munkát ajánlottak neki, nem tért vissza hazájába, elvállalta. A komoly tudományos képzettség mellett nem feledkezett meg humán beállítottságáról sem. Amikor csak teheti, megfigyeléseit, gondolatait érzéseit novellákba tömöríti, és olvasóit gyönyörködteti.

Az alkotó sorsa különösen alakult. A kis faluban, ahonnan származik, mindaz, ami a mi európai civilizációnkat jellemzi, hiányzik. Mi azt mondjuk, korai a gyerekeinknek a tizenévesen való döntéshozatal. Milyen lehet Jemenben, amikor a fiúnak el kell dönteni, hogy igénybe veszi az imám tanítói segítségét, vagy megy a földekre dolgozni? Az európai értelemben vett oktatási forma nem létezik, vagy felfigyel az imám valakire, vagy nem.

Ahmed Amran ilyen körülmények között szerezte meg az írás-olvasás tudományát. Aki tud írni, olvasni, beavatottnak érezheti magát nemcsak a tudományokba, hanem a falu életének apró-cseprő ügyeibe is. A titoktartás, a bizalom, tisztesség olyan dolgok, amelyeket már sokan elfeledtek a modern emberi világban. Ahmed már gyermekként felnőtt ezekhez az etikai normákhoz. Abban a jemeni kis faluban, ahol élt, nagy becsben tartották, mindig őt kérték meg a levelek megírására, más levelek felolvasására.

Intézményes iskolai tanulmányokat csak Szaúd-Arábiában folytatott, ahová nővérelével és annak férjével együtt került, ugyanis a munka odavitte a házaspárt, Ahmed pedig velük tartott. Tehetsége kibontakozott mind a humán-, mind a természettudományok területén. Lehetőséget kapott külföldi tanulmányok folytatására. Ennek során került Miskolcra, ahol geofizikusnak tanult. Szolnoki lakos, és kutatásiterületvezető a Molnál.

Ez idáig két könyve jelent meg. *Az utolsó ebéd* című novelláskötete – vagy ahogyan önmaga meghatározza a műfajt: novellafolyam, 2017-ben, *A lélek gőze* című munka pedig 2019-ben az Ünnepi Könyvhét alkalmából látott napvilágot.

Nem hallottam még róla. Az egyik budapesti könyvsátorban a könyvek borítója keltette fel először érdeklődésemet. A titokzatos arab világ mindig is vonzott, de Jemen-

ről keveset tudtam. Érdekes, összetéveszthetetlen házaival a keleti világban is egyéni színnel bír. Ahmed Amran esetében a lélek és a gondolat szintézise kapcsolja össze az orientális és európai szemléletet. Az „otthon” és az „ittthon” kettőssége különösen sok témát ad az írónak. Az „ittthon” – a jelenlétet kifejező szó, az „otthon” arra utal, hogy nem vagyunk jelen. Ez a különös helyzet alakította a szerző sokszínű gondolat- és érzelmvilágát.

Amikor a fülszövegben olvastam, hogy a szerző magyar nyelven, tehát számára idegen nyelven írta novelláit, elcsodálkoztam, hisz ez még egy európai anyanyelvű író esetében is nagy teljesítmény, hát még egy jemeni arab nyelvű alkotó esetében. Nem tudom, mennyi szerepe van az írások nagyszerű nyelvhasználatában a segítőnek, esetleg lektornak, de olyan dolgokra ébresztett rá, amelyeket nem valószínű, hogy észrevettem volna magyar anyanyelvűként. Elgondolkodtató kérdéseket feszeget, és hozzáadja fűszerként önmaga érdekes látásmódját. Kettős kötődése – a Jemenben hagyott és az itthoni, magyar család – meghatározó már eddigi munkásságában is. Művei azt sugallják, hogy szeretné a kettőt szintézisre hozni, így kialakítani egy harmonikus világot. Tisztában van vele, hogy ez nem megy könnyen. Két ilyen távoli kultúrát nem lehet csak úgy összekapcsolni. Még egymás mellé helyezni csak-csak, de vegyíteni a kettőt bizony embert próbáló feladat. Ez legjobban *Az utolsó ebéd* című novellában érezhető. A kötet címadó írása ez, nem véletlenül. Az alkotót gyakran foglalkoztathatja ez a probléma. A házaspár közötti súrlódások is erre vezethetők vissza. Nem elég a tudatos tolerancia, amíg nem ivódik bele a másság elfogadása a lélekbe, az ember természetébe, amíg ürügyet keres valaki, hogy éreztesse a másik kultúrában élőkkel, hogy ő másik világból jött, addig szintézisről nem beszélhetünk. Megbocsátás létezik, de a sebek, amelyeket egymás szívére ejtünk, nem gyógyulnak be. Az érzelmek nincsenek ugyan helyhez kötve, de ebben az esetben nem is a térbeli távolság számít, nem az, hogy hol vagyunk, hanem egymás elfogadása kultúrával, családdal, szokásokkal együtt, és nem illemből, hanem belső hangjaink diktálta igényből. Persze önmagunk feladását sem várhatja el a másik. A mi gyertyánk is lobog, ne csavarja le senki.

„Mint lámpa, ha lecsavarom,

Ne élj, mikor nem akarom?”

(Szabó Lőrinc: Semmiért egészen)

A magyar költő zsarnoki megnyilvánulására is utal Ahmed Amran, érvelésként felhasználja az ok-okozatok megfejtésére. Két világ összeütközése olykor kendőzetlen, „köntös nélküli” szavakban nyilvánul meg. Az elementáris, „civilizált”, nyers gorombaság többet fejez ki, mint amit az adott szituáció követel – ez már a másság el nem fogadása.

A kötetek darabjai mély emberi problémák fejtegetésével foglalkoznak. Érdemes ki-

csit részletesebben szemügyre venni az író gondolat- és érzelmvilágát, kapcsolódási pontjait a jemeni hagyományokhoz és a magyar – európai – egyetemes emberi problémákhoz.

Számomra az egyik legfeltűnőbb jelenség, ahogyan a természettudományos világot összeköti az írás művészetével, vagyis a reális és a humán világ szoros összefüggést mutat. Nem véletlen ez, hiszen ifjú tanulóként olyan dilemma elé kerültem, hogy választania kellett a két terület között. Jó tanácsot kaptam azzal, hogy a természettudományok felé orientálódjak, hisz ezt a tehetségét az írásban is kamatoztathatja. Valójában kevés olyan ember van, aki mindkét oldalon kiváló – ő beleesik ebbe a kevésbe. Csodálatos ráérzéssel képes párhuzamot vonni a fizikai és az emberi vonatkozások között. Olyan író, aki lágy emberi megközelítéseket végez, miközben a tudományt hívja a lényegi dolgok szemléltetésére. Elragadtatással olvastam különös metaforáit, amelyek sokszor meghökkenítő összehasonlításként szolgálnak. *„Minél gyorsabban haladok, annál jobban hátrálnak az épületek, a fák, a kis virágoskertek az út mindkét oldalán.... Magam újralfedezése előtt, mintha fájt volna a dolgokat hátrahagyni, lényemet fogva tartották az emlékek, bármilyenek s voltak azok.” (A híd)*

Valamikor szimplán a szakmai szókinccs művészi közegben való alkalmazása teszi különössé az írásokat (*skála, frekvencia, telítettség, energiaminimum*). A *Gyökvonás* című műben Ahmed Amran olyan kérdést feszeget, amely engem mint tanárt mindig foglalkoztatott; a diákok nehezen értik meg azt, hogy a világon minden mindennel összefügg, nem lehet kettéválasztani a humán és a reál területeket. A novellában a tehetséges ifjú főhős érett reagálása azzal kezdődik, hogy egy tipikus előítéletre utal, miszerint aki a humán dolgokban otthonos, az nem ért a reáltudományokhoz. *„Tanár úr, bocsásson meg, de én nem látok nagy különbséget a nyelv és a matematika, a reál és a humán tárgyak között... azért szeretem a gyökvonást, mert az emlékezteti a számot az eredetére, arra, hogy honnan származik, miből lett olyan nagy. Úgy érzem, társadalmi szempontból jó lenne a gyökvonás rendszeres használatát kötelezővé tenni, mint a mellkasi röntgent. mi emberek hajlamosak vagyunk elfelejteni, hogy a gyök a gyökér szó rövidítése, így jelentését elveszítjük, és egy közömbös, csupán számmisztikai műveletre gondolunk. Az igazságtalanságok nagy részének az a forrása, hogy nem vonunk gyököt, nem keresünk gyökeret.” (Gyökvonás)*

A tudomány világa a kérdések köré súlyosodik. Mindig olyan mértékben érdekes az író számára, amilyen mértékben magyarázatul, ok-okozati összefüggésként szolgál az írások témájának kifejtésében. Mint egy érvelési technika, mellyel a felmerülő kérdések és válaszok közötti ellentmondásokat, „gondolatteret” illusztrálni tudja.

Ahmed Amran szintén egyedi sajátossága a magyar nyelv különös perspektívában való láttatása. Munkásságában elgondolkodtató enigmákat ad fel nekünk. Valóságos nyelvfilozófiai kérdéseket boncolgat, vagyis bizonyos filozófiai problémák lehetséges megoldását a nyelv logikai elemzésében látja. Például amikor szófejtést végez, a nyelvi

jelentés mibenlétével, a nyelv és a gondolkodás kapcsolatával, használatának szabályszerűségével foglalkozik. Az a kérdés is érdekli, hogy miként vonatkoznak szavaink a világ dolgaira, milyen szerepet játszik a nyelv a kommunikációban. A gondolat – nyelv – jelentés szoros kapcsolatát hangsúlyozza, ugyanakkor a különbségeket is látja. A talány abban rejlik, hogy a gondolatok nem nyilvánosak, ám a kimondott szavak, mondatok jelentése igen. Wittgenstein szerint a jelentés nem egy fizikai vagy mentális tárgy, hanem a nyelvnek életünkben betöltött szerepéből adódik. Ehhez a szerephez tartozik az is, hogy ha valamit másképp hívunk, másképpen is hat (pl. tűzoltó – lánglovag; „kedvesem” helyett „ajándékom”). Gyakorta alkalmazza a stilisztikai árnyalatokat, amelyek a „köntösbe bújtatás” egyik eszköze is. Különös, ahogy a szavak denotatív és konnotatív jelentését úgy fűzi össze, hogy természetfilozófiai jelenséggé tágulnak. *pl. „...a halál járatára is hosszú a várólista” (Várólista)*. Sajátos metaforái színesítik az írásokat, és olykor meghökkenést váltanak ki. Mint annak idején Ady újszerű kifejezései.

Igazi hangulatfestésről van szó, vagyis érezhető, hogy Ahmed Amrannak költői vénája is van (emlékzsák, a nyelv oduja, családsg). Neologizmusai figyelemre méltóak. A magyar nyelv gazdagítását köszönhetjük a szerzőnek például a következő szavakkal, kifejezésekkel: *műltszétrepedés, érzelemlomtalanítás, férfiablak, faltársadalom* stb. Filozófiai-társadalmi meglátások szemléltetéseként értelmezhetők ezek a kifejezések. Szoros összefüggést lát a nyelv és a természettudományok között is. Igen újszerű gondolatokat ad hősei szájába.

Gondolkodás – nyelv – matematika – leíró jelleg. A nyelvtörténet és a leíró nyelvészet terminológiáit kapcsolja össze. Csodálom a szerző ösztönös tehetségét a magyar nyelv szépségének felfedezése iránt, valamint azt, hogy sokkal inkább érzi a nyelv magyarázó jellegét, mint mi, anyanyelvűek.

Aki olvasott Baricco-könyveket, annak könnyebben megfeythetőek Ahmed Amran úgynevezett „köntösbe bújtatott” szavai, gondolatai. Az olasz író sejtelmes gondolatvilágára, filozófiájára emlékeztetnek, jelen szerző eufemisztikus, titokzatosan körülírt gondolatai és azok nyelvi kifejezése. A legtöbb novella eseményorát is selymes lepelben látom – bújtatva a szereplők kiléte, neveket sokszor nem ad, csak a jellegzetes „ő” harmadik személyű nézőpontja figyelhető meg. A jelenség érdekes, nem a név. A másik nézőpont, amikor első személyben nyilatkozik a hős. Vajon mennyire van benne a szerző, és mennyire szerepjáték, modell egy téma, gondolat kifejtésében? Homályban marad, csak következtetni lehet a szereplők véleményében megnyilvánuló szerzői véleményre.

Különösen elbűvölnek azok a képek, képrendszerek, amelyeknek lényegisége összekötődik a szerző fókuszában lévő tudományos megfogalmazásokkal. *„Nem akartad észre-venni, hogy melletted a virágaim már nem nyílnak, nem illatoznak, mert a te éghajlatod számomra hívős lett, páratartalma alacsony, száraz. Talajodból számomra kimerült az ásvány és a szerves anyag.” (Ingatlan)* Terminus technicusok sokaságába

bújtatott lelki tartalmak. Mennyivel kifejezőbb ez a láttató képsor, mintha azt mondaná a hős: Elmúlt a régi lángolás, nem tudsz már nekem semmit sem adni. Ezek a direkt szavak bántóak, míg a köntösbe bújtatottak azt fejezik ki, hogy az érintett őszintén gondolkodik a kettejük problémáján, érveket sorakoztat fel, szemlélteti a mondandóját. A másik felet fontosabbnak tartja magánál. Alessandro Baricco két-arcúsága köszön vissza a novellák tükréből – a sejtető, magába zárkózó, másrésről pedig a realista-tárgyilagos személyiség. A megfoghatatlannak tűnő szálakat ezekkel a szemléltető kifejezésekkel tudja elkapni. Bariccónál is megfigyelhető, hogy a súlyos mondatok a jelenséget egy mélyréteggel, gondolati sajátossággal köti össze. Valójában mindkét szerző esetében párhuzam jelenik meg a felszíni-nyelvi-stilisztikai látás és a lélek vagy gondolat mélyén megnyilvánuló érzések, felismerések között.

„Engem nem érdekel az, hogy vajon ismeri-e a folyó a maga eredetét, a gyökerét, azt, hogy honnan jött. És indulásnál tudta-e, hogy a végén akkora távolság megtétele után sós közegbe kerül? Ez sok víz, ami előre megy, utána a tengerbe ömlik, és kész. Este a párommal együtt nézzük az időjárás-jelentést, a sorozatot, és utána ágyba bújunk” (Ahmed Amran: *Energia-minimum*)

„...milyen szép, ha minden tengerhez, mely ránk vár, van egy folyó a számunkra. És valaki, egy apa, egy szerető, valaki – képes kézen fogni és keresni egy folyót – elképzelni, kitalálni –, és rábízni a sodrásra, egyetlen könnyed szóval, isten veled.”(Alessandro Baricco : *Tenger-óceán*)

Mindkettő idézet a táj sajátos látását és lényeges lelki tartalmakkal való párhuzamba állítását érzékelteti. Az első idézetben a túlbonyolítással szemben az egyszerű, tiszta beszédet hangsúlyozza, a második pedig az útra bocsátás ünnepélyes pillanatáról beszél. Ezek a „köntösbe bújtatott” gondolatok modern filozófiai megnyilvánulások, melyekben az a rendkívüli, amit a szerzők az ösztönök szintjén, természetes metaforaként alkalmaznak.

Ahmed Amran munkásságának érdekessége az is, hogy az európai mérték keveredik a keleti művészeti sajátosságokkal. A tér, a hely sok novellájában fontos szerepet tölt be. Foglalkoztatja a lakás és az otthon különbsége. *„Amikor új lakásba költözik az ember, újból kinyílik a képzelőereje. Mert az új lakást alkotni kell... A régi lakásból nem vesszük át a port, a felesleges cuccokat és a kellemtelen emlékeket”* (*Ingatlan*). Valójában Bachelard francia filozófus szellemét látom megnyilvánulni, amelynek *A tér poétikája* című értekezésében érzékelhető. Néha érdemes visszaemlékezni a házakra, lakásokra, ahol valaha éltünk, ez segít abban, hogy önmagunkban is otthon legyünk. Egy kis időnek el kell telnie, hogy az új lakásunkat otthonnak érezzük. Még inkább úgy van ez, ha valaki nagyon messzire sodródik az eredettől, a szülői háztól. Az otthon elveszti otthon jellegét, ha magunkra maradunk, például egy válás következtében. A lakás sok novellában játszik szerepet, mintha ez a közeg emberi viszonyokat, emlékeztetéseket, lelki tartalmakat határozná meg. Mélyebb gondolkodásra sarkall.

Az ember igyekszik meggyőzni magát, hogy „az érzelmek nem helyhez kötöttek”, de valójában nem tudunk elvonatkoztatni attól a bánattól, amelyet szeretett miliőnk hirtelen elvesztése idéz elő. Nem tudunk nem gondolni a minket körülvevő világra, a tárgyakra, melyek mind emlékeket idéznek. *„Ő, a hátrahagyott ül az üres erkélyen”*, és csak ő tudja, mekkora ez az üresség. Vajon ki szenved jobban, aki megy, vagy aki marad? Az otthon elhagyása minden szituációban nehéz pillanat. Az utolsó emlékek a helyről mindig belénk ivódnak.

Az író sajátos alkotói módszere, hogy többféle aspektusból, különböző szerepekbe bújva, több oldalról világítja meg a novellák lényegét. Számomra a legkülönösebb, amikor a férfi-nő kapcsolatban beálló helyzetváltozásokat két nézőpontból is elemzi. Mit érez a nő, mit érez a férfi a válás idején? Emberismerete kitágul a női lélek titkainak megfjtésére is. Mi lehet a célja a szerepváltoztatásokkal? Egyszer férfiként, férjként máskor, női szerepet vállalva vázolja fel két ember kapcsolatának gócpontjait. Én, az olvasó úgy élem meg ezeket a sajátos, egymásra válaszoló szituációkat, hogy előtérbe kerül a megértés ténye, ami feszültséget okoz bennem, a helyzet megítélésében nem tudok elvonatkoztatni attól, hogy a két nézőpontot mégiscsak egy ember képviseli. A szerepek általában egyes szám első személyben nyilatkoznak meg. Még inkább különlegessé teszi az aspektusokat, mikor például a szerep kibővül azzal, hogy önmagát szemléli kívülről és belülről, vagyis a kétféle nézőpont a felszíni és mélyen alvó dolgok szempontjából is váltakozik. A férfiszerepek is aprólékos, részletbe menően tárulnak elénk. A *Hullámok* című novellában ugyan a női szereplő az, aki a férfi attitűdök rejtett jeleivel is tisztában van, de a szerző adja szájába a szavakat. Az egyedül, asszony nélkül élő férfi sok apró jelenségből ismerhető fel. Például: jó érzéke van a háztartáshoz, olyan helyen vásárol, ahol ruhákat, egyszerű háztartási kellékeket tud vásárolni, figyelembe veszi a mosás, vasalás mikéntjét. A nő szinte tükröt tart a férfinak, amikor jellemző tulajdonságaira, jellembeli sajátosságaira rávilágít. Lelki elemzést végez, miközben igyekszik megérteni partnere létvilágát. Ahmed Amran sokféle személyiség jegyeit tudatosítja az olvasóban, némelyiket magára is veszi, de csak sejtteni lehet, hogy hol húzódnak saját életének, személyiségének és képzeletének határai. Ez az igazi talány.

A szerző több novellájában megfigyelhetők a jelképes ábrázolás jegyei. Ezek értelmezése bonyolultabb, mint a hagyományos, XIX. századi szimbolizmus körülhatárolhatóbb jelképei. Az újszimbolizmus sok alkotót csábít, hisz a bonyolult érzelmek, filozófiai gondolatok segítségével jobban kifejezhetők. Ahmed Amram sajátos kultúrkettségét következtében elgondolkodtató modern jelképekkel gazdagítja a magyar művészet jelképtárát. Újakat hoz létre, és a régieket új megvilágításba helyezi. Nézzünk meg néhányat a sok közül! Az egyik legsokatmondóbb jelkép a *híd*. Természetesen megvan a maga hagyományos értelme, de jóval több konnotatív jelentést hordoz, mint a korábbi, hídhoz kapcsolódó jelképek. A híd a helyhez kötöttségből kivezető út, a merész újrakezdés tere, amely bátorságot önt a lélekbe. A híd az új sziget

ígéretével kecsegtet. Vajon vissza lehet-e térni a régi szigetre, ha nem jól döntöttünk? Ezt a kérdést a mesebeli „legkisebb” teszi fel. A nehéz, kényes kérdésre nem lehet egy szóval válaszolni. A szerző különös enigmát ad a kérdezőnek, és szemléletesen igyekszik válaszolni. Ez az egész kérdés-felelet játék azt a filozofikus tartalmat erősíti, amely új megközelítésbe helyezi a híd-szimbólumot. Átívelni a múltból a jövőbe, mely a jelen megtorpanásán keresztül történik. Az *árnyékban élés* kifejezés arra utal, hogy a megnyilatkozó nem tudja elviselni az örökös második helyet. Nehéz kibírni a másiktól való függést, hogy minden mozdulatunk, gondolatunk csak a másik viszonylatában működhet. A szárny nélkülség, amely az önmagunk háttérbe szorítása miatt alakult ki. Az árnyékból a fényre kell jutnia az önmagát felfedező embernek.

Az egyik legkülönösebb jelkép a *fal*. Az író étellel telíti, úgy viselkedik vele, mint ha élőlény lenne. A falak jellege attól függ, hogy kinek az életében játszik szerepet, kinek a léteseményeit követi – legalábbis így funkcionál a fal. „*Vannak siratófalak, támfalak, tűz-falak, és vannak vakfalak is.*” (*Falak*) A konnotáció keveredik a jelképpel a következő idézetben: „*Beismerem azt is, hogy mindennap régi falaim felé megyek; látom őket, hisz nekem már nem átlátszóak, mint rég. Ők ketten a falon túl vannak. Remélem, hogy ilyen korán ők ketten még alszanak, és angyalokkal álmodnak abban a keletre néző szobában, ahol én is gyakran velük aludtam. Felkeltek reggel, dörzsölték két kis mancsukkal a szemüket, és szinte csak ösztönösen az apaszagot követve hullottak karjaimba*” (*Falak*). Nehezen találni olyan kifejező leírást arra, hogy mennyire végérvényes az elszakadás. Egy vigasz, remény élteti az apát; Ha a gyerekek felnőnek, ledőlnek az akadályok, vagyis a falak.

Sokatmondó jelkép a *keret*. Ahányan vagyunk, annyi képkeretbe vagyunk zárva. Életünk kerete valójában a karma, amiből nem lehet kitörni. Sok egyéb jelképet sorolhatnánk, amelyek magyarázatul szolgálnak bizonyos személyiségi-társadalmi-filozófiai jelenségekre, de érdemes továbblépni egy másik gondolatkörre.

A morál fontos tényező a szerző írói világában. Azért sem mehetünk el mellette, mert a két világ, amelynek Ahmed Amran részese, sok eltérést mutat. Az erkölcs normatív és társadalomfüggő. Két olyan világ, mint a közel-keleti és a közép-európai, érthető módon sokban különbözik.

„*A kezemből engedlek el, és az isten kezébe adlak, fiam.*” Ez a gyönyörű gondolat roppant sokat árul el az erkölcsről. A jemeni apa bizalma, hite, a gyermek személyiségének komolyan vétele emeli magas szintre ezt a megnyilatkozást. Az útra bocsátás momentuma ünnepélyes pillanat. A tisztelet összetettebb fogalom, mint az európai felfogás esetében. Európai mérce szerint valaki érdemének, értékének elismerése. Az, aki tisztel valakit, önmaga értékítéletét veszi figyelembe. A jemeni emberben ez kevésbé játszik szerepet, sokkal inkább az adott szó. Ha egy ember nem méltó a tiszteletre, akkor is tisztelni kell, ha erre ígéretet tett valaki az apjának. „...*az ő kezét megköti az, amit halála előtt az apjuk kért tőle. Az apja a halálos ágyán azt mondta a bátyjának,*

hogy vigyázzon az öccsére, neki pedig, hogy tiszteld a bátyádat, ő veszi át a helyemet a halálom után” (*A tisztelet*).

Végelegig kitart ígérete mellett, és ezt a tiszteletet örökíti át fiának. Fontos erkölcsi tényezők a méltóság, az elégedettség. Az emberi méltóság mindenkinek sajátja kell, hogy legyen, függetlenül társadalmi hovatartozásától. Az elégedettség pedig viszonylagos. Van, aki boldogsága a gyermeke, a férje, a létfenntartáshoz szükséges tárgyi feltételek. Másoknak pedig több dolog kell a boldogsághoz. Fontosak az erkölcsi normák a nevelésben. A keleti ember világában nagyobb a jelentősége. A szülőket büszkeség tölti el, ha látják, hogy gyermekükből erkölcsös ember lett. Az európai normák sokkal szabadabbak, és a szó a tényekkel gyakorta nincs összhangban. Kevesebb a kötöttség, és minden az ellenkezőjét sugározza, mint amit a morál megkövetel. Az emberi kapcsolatok megromlása, a társadalom és az egyéni közti szakadékot is az erkölcs megromlása okozza.

Az író sokféle eszközzel dolgozik, melyekkel igyekszik szemléltetni olvasóinak az ábrázolandó gondolatokat. Az egyik legszembetűnőbb eszköze a nézőpontváltás, mellyel kissé a balladákra emlékeztetően talányos homályba rejti a mondandóját, megdolgoztatva a képzelőerőnk. Gyakran utal magyar szerzők műveire, vagy lazán idézi őket – érvelési technikájának része ez. Egy-egy novellában a meseiség is megjelenik. (*Piros eső; A híd*)

A művek filozófiai jellege kicsit a romantika korát is idézik nekem. A *Piros eső* című írás szörnye emlékeztet Mary Shelley *Frankenstein* című kisregényének szörnyszülettjére. Egyformán szomorú mindkét mesei figura.

Eszköztárában sokszor megjelenik az emlékezés aspektusa. Az emlékezés mechanizmusa az idővel kerül összefüggésbe. Mintha a képzelet szárnyán visszarepülnénk a múltba. Amikor pszichikai tartalmat kap az emlékezés, a sírás is velejárója. „*Az emléksírás... nem más, mint csodálatos emelkedés egy magasabb rendű léthez, melyet tisztaság, nemesség és hűség övez*” (*A lélek gőze*).

Gyakori eszközei a visszatérő motívumok. A síron elhelyezett madáritató többféle jelentést hordoz, függ attól, hogy ki kivel látja. Az ingatlan és ingatlanügynökség is több novellában szerepel. A piros fejkendősök a szingliséget jelképezik a válási témával foglalkozó novellákban. Különösen érdekesek azok a novellák, amelyekben ugyanaz a történet és szöveg hangzik el más-más nézőpontból, más ember szemszögéből.

Nyelvi sajátosságaiban megkapóak hasonlatai, melyek környezetének evidenciáiból ötlenek fel (pl. *Rövid, mint a hegyi lányok mondókái*). Némely írásban a pasztorálé szerepét látom, mely engem kicsit Radnóti eklógáira emlékeztet. Ugyanis a pásztori idillbe beleszól a társadalmi szokás. (*Zehra*)

Ahmed Amran két kiváló kötettel ajándékozta meg magyar közönségét. Hálásak lehetünk neki, hogy ilyen lelkeséggel és komoly tartalmi realitással próbálja összekötni két kultúra különös világát.

(*Fekete Sas Kiadó, Budapest, 2017; 2019*)

Zsirai László

Ötvenévnvi hűség lírája

Véssey Ede: *Lilla-dalok*

Véssey Ede *Lilla-dalok* című harmadik verseskötete két ember hűségének gyönyörű ajándéka az elmúlt ötven évnek köszönhetően. Az évtizedek óta Dallasban élő nyugalmazott építész mérnök egy szerelem lírai versnaplóját nyújtja át új kötetében. Aki már a könyv címeről vélt párhuzamosságot sejt Csokonai Vitéz Mihály szerelmes verseivel, téved is meg nem is. Ugyanis Csokonai szerelme – mint Véssey utal rá kötete előszavában – beteljesületlenül maradt, ám bevallottan mégis tőle származik a minta. Csakhogy Véssey Ede a feleségéhez, Megyaszai Lillához írt verseit gyűjtötte egybe. Az 1968-tól 2008-ig született versek az általános iskolás korból eredő ismeretségük, majd az egyetemi tanulókörben kibontakozó szerelmük tanúságát képviselik.

A kötetkezdő versek az ébredező felismerés vallomásai. Féltséssel, bizonytalansággal, aggódással: „De félek, / mert érzem: / mint fáradt eső / a benne villódzó / lenge szívárványt / bírlak csak téged.” (*Félek, hogy...*) Miközben tapasztalható, hogy a kedves múzsa szemében „a tavasz mosolygó bimbója nyílik.” Ideiglenesen mégis az álmok maradnak a szerelem terepének, aztán rövidesen felbukkan a megbizonyosodás kibontakozása: „Először magunkkal lettünk / gazdagabbak / majd egymással lettünk / teljesebbek / így gazdagabbá tettük egymást / és teljesebbé önmagunkat”. (*Enyém, tied*) A költő – versében állítva – a két embert összekötő híd, a lélek felé evez, nagyon finom, intelligens modorral: „Fáj a világ harsogása. / Te vagy csöndem hasonmása. // Mindenemben megfáradtam. / Bizodalمام csak nálad van. // Hitemben is megrendültem. / Hinni hozzád menekültem. [...] Voltam eddig balga költő, / Szóval tettet lassan öltő, // És sokáig beteg ember; / Gyógyíts meg e szerelemmel.” (*Hogy mindent lássál*)

Egy szerelmes költő lélekrajzait láttatják a versek, akiből „a jól hangolt zongora szól”. Amikor a szerelmes ember mindenből a kedves arcát érzékeli, figyelmét ő köti le, pillanatait ő tölti be, enyhületet tőle remél, a találkozások boldogságának titoknokától. E gondolatkörben megváltás és béke szimbóluma a csók, az ölelés. *Életünk* című versében tragédiák vízesésére is utal. (Önéletrajzából tudjuk: két gyermeküket veszítették el túl korán.) Az ifjonti szerelmeseket egymás támaszaivá érlelte az idő: „Karomban nem vagy / védtelen, / őrző szerelmem / végtelen; // kezdete volt, de / vége nincs, / szabad kézen ez / nem bilincs.” (*Karomba zárlak*) Edmund Spenserrel így felesel: „»Homokba írtam kedvesem nevét, / de jött a hullám s rajzom elsöpörte...« // Szívembe véstem kedvesem nevét, / bennem boldogan él mindörökre.”

Az élet erdejében című kis költemény szintén a versbe simuló ötvenévnvi hűséget jeleníti meg: „Szerencsémre az ég adott egy hű társat, / kivel ellenállunk gonoszoknak, varázsnak, // egymást erősítve veszélyekkel szemben, / egymást vigasztalva vesztes küzdelemben.” Valahogy így..., veszélyekben mutatkozik meg igazán a kitartó szerelem. A kötet legszebb darabjai: a *Te meg én* és a *Kettőscsillag*. Utóbbiból idézem: „kettőscsillag leszünk odafönt az égen, / talán a Szerelmem nevű csillagképben.”

A Véssey-versek olykor szabadon áramló, filozofálgató sorokból épülnek, olykor pedig kötött formájú, pontos dalok. Előbbire példa: „Nem az öröm és nem a mámor idején / dől el, hogy tudsz-e igazán szeretni. / Nem a boldogságnak csúcspontján derül ki, / hogy a szerelmedért mire is vagy képes.” (*Nem az öröm és nem a mámor*) A kötött formára utal például a Csokonai-vers alaki mintájára épült: *A reményhez*.

Az őszinte érzelmek kifejezésében a klasszikus irodalmi műveltség megléte érződik, többnyire hétköznapi nyelvből töltekezve igyekszik nemesen-szép érzelmi kisugárzást teremteni, ám néha megmarad a prózai szövegek közlés szintjén. Ami talán nem is baj, hiszen ahogy Gárdonyi Géza vallotta: „Keresetlen szavakkal, ahogy beszélünk, meg lehet írni mindent. Csak magyarul legyen, igaz legyen.”

Lilla és Ede versekben rögzített szerelmének lírai története magyar – és példadán igaz a hűséggel mért időben. Szuromi Imre illusztrációi szó szerint színesítik az elegáns kivitelű kötetet.

(*Kráter Műhely Egyesület, Pomáz, 2018*)

Ványai Fehér József

Merre van az exit?

Jegyzetek Bak Rita Csillaganya című verskötetének olvasásakor

A *Kontraindikált* című verssel indult a kötet, amely idegen szó tükörfordításban annyit jelent, hogy ellenjavallat vagy ellenjavallott – ennek ellenére belevágok. A legelső műben háromszavas sorok követik egymást, összesen tizenhat, s a bűvös hármások szinte arcomba csapják a közlendőt. Az értelmezés szabadsága jóleső érzéssel tölt el, szinte felszabadít, a belső hang azt súgja, hogy gondold úgy, ahogy jónak látod, de érts meg valamit a titokból. A szavak nincsenek összefűzve „hagyományos” mondatokká, de a lecsupaszított beszéd lefordítható a magam (magunk) nyelvére.

„Tó nirvána partja
merek Buddha elszáll
kontraindikált cél terápiás
úton menetelés tovább”...

Nem éppen nyugodalmatlan lélekállapotot idéz elő a nirvána partjától a sakálok járta sivatagig jutni, de megéri végigjárni a poklot, ha oldódhat a magány. „Terápia, szájjár, ébredés ágytállal” – a versvilág olyan helyszínekre visz, ahová kirándulni ugyan érdemes a művésszel együtt, de nem szabad otthagadni. Személyesen alig ismerem Bak Ritát, egyszer ittunk kávét együtt, inkább a műveken keresztül próbálom megérteni lírája üzenetét. Annyit azért tudok róla, hogy az irodalom művelésén túl (többek között) tanár és pszichológus. Ja, így már érthetőbb, mit fest képzelete, mondom minden rosszmájúság nélkül.

Kutyavirágok, Kávéházban. A leghétköznapibb valóságban vagyunk, ahol bent-tömb-darabolók dolgoznak félig lehúzott redőnyök előtt, multiiroda épül – mégis felizzik a vers, megszületik a varázs, mert hiába várnak a taxik, elhúznak a maratonfutók, és „nem látni, hol az exit”. Bak Rita versvilágának egyik természetes helyszíne a nagyváros, mindegy is, hogy álombeli vagy valóságos kávéházban ül, és figyel az életet, az életünket, többszörös áttételen át közli velünk, mi a véleménye az egészről: mindig ugyanaz történik, legyünk bár Antiokhiában vagy a Sas-hegyen, fentről szétaposott bogaraknak láthatnak bennünket. A parány-lét tudata ihletközeli állapotba juttatja az alkotót, ám a végeredmény, maga a mű már közös élményforrás lehet velünk, olvasókkal.

Földvár, nyár, Sebek, Délután. Ül a multikulti gyermeke (valahol mindannyian

azok vagyunk, inkább akaratlanul, mint akarva) a Balaton partján Mickey Mouse-os pólóban és hiába menő, attól (vagy éppen azért) még lehet lelki beteg. Ez már nem Cseh Tamás és Bereményi Géza Balatonja, bár az eneszkások itt is valódi Mambát esznek, és nekünk is adnak, a magyar tenger képzeletben kilyukadhat, viszont igazi sebek falnak testet és lelket.

A befogadónak nem nehéz észrevenni keleti filozófiák hatását e költészetre, ám a vers szövetének vezérfonalát, legsűrűbb anyagát a tömény magyar valóság adja, benne a balatonföldvári nyárral és rejtélyes szobával, ahol kutyavirágok nyílnak éjjelente. S ahol „Isten repülőgépről csak apró, gombostűnyi pötty” az ember lüktető sebe.

„Minden mozdulatom
pihen, mint
ezeréves jögi
ölében a
csend”. (*Délután*)

Légszomj és daktilusok. Itt a hétfők, keddek hangulata, a legszokványosabb városi környezet lefestése emelkedik költészetté: reflektorfényben hallgatnak a teniszpályák, öntözőgép surrog este. S aztán egy vágás, mint a filmekben, s máris az emberi lélek mélyére látunk: messze-messze viritó kikericsmezők, fájdalom a testben, sőt halálfüvellt. A szövegben tüpontosan elhelyezett snittek jelzik, hogy a költő professzionális szinten képes fokozni a hatást, érti és érzi a líra mesterfogásait.

De Valóság nevű nagybácsink hiába kopogtat ránk, Bak Rita messze nem sültrealista, jól alkalmazza az abszurdot is: kétméteres légydögök, dongók, böglyök bukkannak fel a szürreális tájban, s ő, mint afféle kései utóda Sylvia Plath-nak, úgy érzi, már minden eldőlt az ő korában. A textus akkor is leköti figyelmünket, és megmozgatja fantáziánkat, ha nem hisszük el neki, hogy „minden eldőlt” volna. Egyes szám első személyben fogalmaz a szerző, első olvasatra csak ő bír versének hőse lenni, avagy az alany változtatható/kicserélhető, akár mi is odaképzeltjük magunkat? Nem akarom elbagatellizálni a kérdést, de akár így, akár úgy, működik a dolog, mármint a befogadás, a lényeg az esztétikai élmény, és az megadatik.

Eltűntek a szörnyek? Azért megsejthetjük, hogy e költői világban (és a valóságos életben) nem lehet ezt a „lélek-dolgot” elviccelni, valami olcsó „frajdozással” vagy alpári pszichologizálással pótolni az igazsághoz legalább közelítő magyarázatot. Az egereken és álommanókon, porcicákon túl az árnyak is mintha valóságosak lennének. Akár a fantázia termékei, akár igaziak e csodalények, a dombtetőn megülő vércsék egyiket sem képesek elkapni – bonyolítja a helyzetet, hogy e ragadozómadarak nem is honosak felénk.

A kötet egyébként kis ciklusokból áll össze, melyek címei: *Kutyavirágok – Lég-szomj – Eltűntek a szörnyek – Csillaganya – Lakótelepi Jancsi és Juliska – Ezeregy éjjel*. Az olvasó érzése az, hogy jól látja Bak Rita lírájának lényegét, aki így szerkesztette meg az anyagot. A kötet a Parnasszus Könyvek „Új vizeken” sorozatában látott napvilágot, s ez a 48. darab. S a stáb. Alapító főszerkesztő: Turczi István, produkciós vezető: Pálos Anna, borító és tipográfia: Király Farkas, logo: Urbán Tibor. A megjelenést az NKA és Budapest főváros XIV. kerülete, Zugló önkormányzata támogatta.

S ha már így földre érteztünk a fenti és a lenti világból (állítólag eltűntek a szörnyek), huppanjunk a realitások talajára egy szokatlan hangvételi haikuval:

„Férges hokedlik.
Macskahúgszag lengi be
üres spájzodat”. (*Konyha*)

Vadlány. Bár azt már korábban észleltük, hogy Bak Rita a formákat is kitűnően ismeri (pl. *Antik mítosz daktilusokban*), itt ezt azzal toldanám meg, hogy a tartalom és a ritmus egysége nála természetes, s a mondandó súlya nem csorbul, és a versszabály sem erőltetett. A bölcs fák bölintanak, az autópályán haladunk, miközben várjuk a tavaszt. Ám a való világ szemrevételezése ürügyén a természet díszletei mögül kibújik a költő: megtudjuk tőle, hogy hófehér szeretne lenni puha lilomágyban, „égbe szédülő vadlány”.

Nem véletlenül könyvcímet adó ciklus a „*Csillaganya*” fejezet, mert szerintem e költői világot leginkább kifejező írások találhatók itt. Nincs titok, delejes recept a verskészítéshez: végy egy csipet valóságot, ha nem is mindjárt habzó éggel a tetején, elegyítsd némi társadalomrajzzal és pszichológiával (mit kíván a „rend”, fontos a helyes valóságérzékelés stb.), s az egészet az ihlet erejével gyúrd össze érvényes műalkotássá. De Bak Rita művészetének eredetiségét éppen az adja, hogy mindezt nem szájbarágósan rögzíti, hanem a tehetség természetességével.

„Csillaganya, csillaganya,
Tejútrendszer nagyasszonya.
Gyere velem holdat fogni,
üstökösrel hógolyózni”. (*Csillaganya*)

A kertben, Münchhausen báró, Menekülés. Látszólag a kertben vagyunk, aztán követjük a vándor útját, de a mesélésben mindig jön egy „csavar”, amelynek segítségével a „történet” átlép egy másik dimenzióba, az alkotó csak rá jellemző közegébe: a fénynyalábok derékszögben törnek meg, majd érkezik a lesújtó közlés („apád ma délelőtt meghalt”). A vándor arca fagyott kerámialap, a ha-

lál hegycsúcson, oxigénhiányban tűnik el, aztán visszatérünk a „hétköznapi bugyraiba”.

Münchhausen bárót Lengyelországon át, Oroszországba követjük, akkora a hó, hogy a templom tornyához köti a lovát, csodálkozik, amikor szerencsétlen jószág másnap nyerit a magasból, nem baj, ellövi a kantárát, vágat tovább... Hirtelenjében eldönteni sem tudjuk, hogy a mese költözik-e a versbe, s lesz fantáziából műalkotás, vagy a költemény szerzőjének parafrázisáról van-e szó az ismert abszurd sztorikat felevenítendő? A lényegét illetően mindegy is, a fontos, hogy mi szeretünk olvasók lenni.

Ma döglött halat ebédelek, Japán életkép, Virágzó fák alatt. Az életképek már messze nem emlékeztetnek műfajuk virágkorára, a XIX. századra, de a XX.-ra sem nagyon: az írás hőse úgy érzi, döglött a hal, melyet ebédel, de jobb, ha a szagok kimaradnak a hamis idillből. Sokkal inkább napjaink nagy örületeinek és kis szorongásainak műbe transzformált formáival van dolgunk, a sorok a természetből között és a világba vetett egyén hajszoltságát tükrözik, hogy ne mondjam, trükközik. A lény, mint hatalmas teknősbéka fekszik a réten, nem hatolhatsz belé, csak a rovarhad futhat át rajta. „Hipermodern sáskajárás”.

S a betegség, mint metafora, gyakran ölt testet e versvilágban, illetve jelen van, vagy legalábbis ott lebeg a legtöbb lélekállapot-ábrázolásban. Ebben a közegben még azon sem csodálkozunk, ha az Alzheimer-kóros kandidátus-fizikus slágereket dúdol, majd háttérként felvillan ifjúkori találmánya, a protongyorsító fénye.

Szöveg és pszichológia (de nem pszichologizálás), a kettő működik együtt, a kettő együttműködik, Lakótelepi Jancsi és Juliska nem csupán a mesében sétál kézenfogva a mézeskalácsházig, hanem éhesen ballagnak el az áruház mellett, mert bizony nem laktak jól, és a zsebükben nincsenek kétszázforintos érmék.

„Sóhajt az erdő
Talált sorsuk
kivonható a
végtelenből,
és marad
majdnem-végtelen”. (*Lakótelepi Jancsi és Juliska*)

Okker rét, kék dombok, sártenger. A lélek búvárral megint alámerülünk, de nem tudományos kutatás céljából, hanem autentikus művészi kifejezésekre éhesen.

Ahogy haladok az olvasással, képes vagyok egyre inkább ráismerni Bak Rita sajátos, egyéni hangjára, beazonosítani a csak rá jellemző stílust, az okker rét után, messze kék dombok, sártenger felett. A „*Kilőtték a putnikokat*” című versben évtizedeket ugrik át úgy, hogy közben ezzel párhuzamosan valahogy mégis a má-

ban maradunk: betonkertben búgnak a galambok, mialatt halljuk a nagymama régi hangját („azért lett olyan furcsa minden, mert kilótték a putnikokat”), látjuk, hogy negyvenötben kit rúgtak hasba és miért... Egymástól távol eső dolgok és fogalmak „egyberántásának”, összehozásának, egymás mellé helyezésének, vagy éppen ellentétbe állításának képessége e költészet megkülönböztető jegye, feltétlen erőssége.

Mindennapi kis önzéseink, örök gyarlóságaink megörökítve, szemlesütve konstatáljuk, hogy hibáinkat valaki, ha nem is örökre megjegyzi. de feljegyzi, és ha nem is olvassa unos-untalan a fejünkre, de a javítás szándákával szembesít vele (*Korholó*). Jobb az ilyesmivel műalkotásban találkozni, mint erkölcsstanban. Akik beleszülettek a kádársorsba, magyarsorsba (vagyis mi, így együtt), gyakran örülünk, ha enni kapunk, s legfeljeb ordításunk fedi el a „rekedt angyalok énekét”. (*Évek múltán*)

Az „*Ezeregy éjjel*” fejezetcíméről közhelyszerűen az *Ezeregy éjszaka meséire* gondolhatnánk, de itt messze nem erről van szó. Nagyapáink, dédapáink ezeregy éjjel lapátolták a földet Szibériában, hogy mi legalább a történeteiket megtaláljuk, és emlékezzünk. A maga módján, emlékező verssel ebben van segítségünkre a költő, bizonyítva a történelem iránti érdeklődését. Szép gesztus tőle, mint emlékoszlop, emelkedik a vers.

„Lapátoltuk
az éjszakát,
hogy végre
nappal legyen,
ellapátoltuk
a tudásunkat,
az érzéseinket,
a szibériai
tigrisek
kihullott
szemfogait
és minden
történetet,
hogy majd megtaláljátok.
Ezeregy év múlva”. (*„Ezeregy éjjel”*)

Tollaslabda, borzsa tollpihe. Látszólag ismét a hétköznapokban vagyunk, sorok-sári depók, panelház, játszótér, kórház, „egészségügyi intézmények” a verstörténekek helyszínei, szürkéként élünk a szürkességben, ám a költőnő megint jól be-

vált receptjét használja, és „elemel”. „Tündéri realizmus” fognám rá, ha nem lenne foglalt s már-már elcsépejt jelző és jelzett szó – a „mágikussal” ugyanott volnék. Bak Ritánál az van, hogy (ha nem is mesebeli módon), de mintegy mellékesen megesik a csoda, amivel kiránt bennünket és a művet sivár, depresszív közegéből, „fel az égbe”, a fenyőfa ága beleszúr Margó néni szemébe, a játszótéren hirtelen harminc évet ugrik az idő, elgyógyulunk az ispotályban. Tűpontos haiku törli meg a versmenetet:

„Felszáll a tollaslabda,
borzas tollpihe,
siklik a fényes napba”. (*Átváltozás*)

Münchhausen bárótól Benyovszky Móricig. Egy pillanatra fellelegzünk („fellelegszünk”), egy szemvillanásra kilépünk a hétköznapi ritmusból, hogy aztán megint visszazökkenjünk a különben nem is mindig dögunalmas megszokottba (*Tüskés csöndben – Nyári nap – Széljegyzetek*).

A „túlfogyasztói” társadalom ironikus ábrázolásától (*Irányok*) – mintegy ellenpontként – az *Adventi biztatóig* jutunk, innentől onnanig, hamistól a hihető hitig, lélekkarácsonyfától Jézusvárásig.

Sokan voltunk már úgy vele, hogy nincs többé menetrend, a sínek a messze-ségbe futnak, s a tengerparti rohanás végén talán maga az Isten emelkedik ki a habokból – vagy legalábbis ezt várjuk, ezt reméljük. (*Vonat a tengerparton*)

A *Fecskelányok, fecskefiak* című vers nem képes beszéd, mintha valóban a villásfarkú, gyorsröptű madarokról szólna, bár (mint a jó művészet kiemelkedő alkotásaiban) helyükbe gondolhatjuk, álmodhatjuk magunkat.

Irodalom az irodalomban, Münchhausen bárótól Benyovszky Móricig jutunk (lásd a *Benyovszky kegyelmes úr...* című záróverset), Litvánföldről – Lengyelországon át – Makaóra, Madagaszkárra. Miként Bak Rita segítségével életből az irodalomba, és vissza úgy, hogy – egyáltalán nem melleleg – közben az exitet is megtalálhatjuk, vagyis az egyetlen helyes utat, kijáratot a káoszából. S akkor, ugye, már megérte...

(*Tipp Cult, Budapest, 2018*)